

Yaratıcı Drama

Nilgün Tuluk

nilguntuluk@mynet.com

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yaratıcı Drama Bölümü

Türkçe’de tam bir karşılığı bulunmayan “drama” sözcüğü, Yunanca’da yapmak, etmek, eylemek anlamında kullanılan “dran” sözcüğünden türetilmiştir. Yine, Yunanca bir sözcük olan “dramenon” un seyirlik olarak benzetmecisi biçimindeki kullanımı “drama”nın eylem anlamını üstlenir (1). Tiyatro bilimi çerçevesi içinde drama; özetlenmiş, soyutlanmış eylem durumları anlamını taşır. Türkçe’de kullandığımız “dram” kavramı ise, Fransızca’da sonu “e” ile biten “drame” sözcüğünden gelir. Fransızca’daki sözlük anlamı “burjuva tiyatrosu” olan bu kelime, halk dilinde “acıklı oyun” anlamında kullanılmaktadır. Oysa, dramatik olan ya da drama, insanın her türlü eylem ve ediminde yer almaktadır. Daha ayrıntılı bir tanımla: *“İnsanın, insanla girdiği her tür dolaysız ilişki, etki-tepki alışverişi, araçla oluşan en az düzeyde bir etkileşim bile dramatik bir durumdur. Bu durum nesnelere arasında bile saptanabilir. Söz gelimi bir manzarada da ‘dramatiklik’ söz konusu olabilir.”* (1).

İnci San yaratıcı dramayı şöyle tanımlar: *“Yaratıcı drama; doğaçlama, rol oynama v.b. tiyatro ya da drama tekniklerinden yararlanılarak, bir grup çalışması içinde, bireylerin bir yaşantıyı, bir olayı, bir fikri, kimi zaman bir soyut kavramı ya da bir davranışı, eski bilişsel örüntülerin yeniden düzenlenmesi yoluyla ve gözlem, deneyim, duygu ve yaşantıların gözden geçirildiği ‘oyunsu’ süreçlerde anlamlandırması, canlandırmasıdır. Ancak, yaratıcı eğitimsel drama çalışmaları 1) tiyatro yapmak 2) oyunculuk değildir.”* (1)

Yaratıcı drama, tiyatro formlarından da yararlanan bir disiplindir. Özünde “oyun” kavramı bulunur. Ancak, drama olgusu bir tiyatro ya da oyunculuk örneği sergilemek de değildir. Yazılı bir metni yoktur. Sahneye koymak gibi temel bir amacı olmadığı halde, istenirse yapılan çalışmalar çok fazla değiştirilmeden gösteriye sunulabilir.

Bir çocuk için vazgeçilmez bir unsur olan “oyun”, dramanın çıkış noktasıdır. Oyunların çeşitliliği ve çok yönlülüğü, bu alana ilişkin getirilen tanım ve yaklaşımların da çeşitlilik kazanmasını sağlamıştır. Örneğin, Alman Scheuerel’e göre (1981), oyunun altı ana aktivitesi vardır:

- Özgürlük,
- İçsel sonsuzluk,
- Öyleymiş gibi yapma,
- İkili değer,
- Kapalı bütünlük,
- Şimdiki zaman (2).

Norman ise dramayı şöyle tanımlar: *“Drama çağrışımların, duyguların, bilgi ve deneyimlerin özgürleştiği bir ortamın sağlanmasıdır. Drama etkinliği, drama yaşantısının somut olarak duyumsanmasıyla kişinin evrensel, toplumsal, moral etik ve soyut kavramları anlamlandırmasıdır.”* (1).

ABD’de “Creative Drama” (Yaratıcı Drama), İngiltere’de “Drama in Education” (Eğitimde Drama), Federal Almanya’da “Okul Oyunu”, “Oyun ve Etkileşim” (Schulspiel, Spiel un Interaktion) olarak isim bulan “Eğitimde Yaratıcı Drama” alanında; sınıfta uygulanan ilk drama dersi niteliği taşıyan ve bir köy öğretmeni olan Harriet – Finloy Johnson’a ait uygulamaları görmek mümkün. Bu ilk drama dersi niteliğindeki uygulama bir tür “make believe play” (öyleymiş gibi yapma)’dır (1911).

1921’de John Dewey’in çocuk merkezli eğitim anlayışı ve oynayarak davranış geliştirme (acting behavior), bireyi edilgenlikten kurtaran, bireyin kendisini ifade etmesine olanak sağlayan etkin bir oyun alanı doğuruyordu. Üründen ya da sonuçtan çok, sürece önem verilen bu yaklaşımda, yola çocuk oyunlarından çıkılmıştı.

1954’te Peter Slade, Finlay Johnson’ın “make believe play”ine doğallık boyutunu da katarak, kendiliğindenlik (spontaneity) ögesinin ve bugün kullandığımız anlamda doğaçlama tekniğinin işin içine girmesine ön ayak olmuştur. Kendiliğindenlik öğrencide dikkat yoğunluğunu, duyarlılığı ve imgeleme gücünü geliştirecekti. Rol yapma değil, yaşamsal beceri kazanma önemsenmeye başlanmıştı. 60’larda ise yeni eğilim “kendini bulma” idi. 1967’de Brian Way, sınıfta dramaya duygusal yaşantıları ekledi. Way’in getirdiği yeni parola ise “bireyin bireyselliğini ön plana çıkarması” oldu.

1970’lerde Dorothy Heathcote, dramayı yeniden yapılandırdı ve tanımladı. O, diğerlerinden farklı olarak, çocuk ve ergenlere kendilerini ifade etme fırsat ve özgürlüğünü hemen vermedi. O’na göre, birey önce kendini ifade etmeye hak kazanmalı ve bağımsızlığı için biraz uğraşmalıydı. Heathcote, bu düşünceleriyle otoriter görünebilir, ama o bu yolla öğrencilere güçlerini kullanmayı yavaş yavaş öğretmeyi hedef almıştır. Tabii bu yüzden, “Bu drama mı?”, “Bu yaratıcılık mı?”, “Bu eğitim mi?” gibi soruları ve tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Ancak, Heathcote’un çalışmalarında duyulan duygular ve coşkular gerçek duygular ve öğretmen bunu sağlamak için gerçekten rol yapıyordu (3).

Böylece, eğitimde drama tarihinde, öğrencilere gerçek yaşantılar yaşatma dönemi başlamış oldu. Sonrasında, Nickel *“Engelsizce yaratıcı olabilmek için kendi kişiliğini tanımış olmak ve klişeleşmiş düşünce biçimini bir yana bırakabilmek gerekiyor.”* (3) yorumunu getirdi.

Buradan hareketle, eğitimde yaratıcı dramanın Türkiye’deki tarihsel sürecine bakacak olursak, Cumhuriyet’in ilk yıllarında İ. Hakkı Baltacıoğlu’nun “okulda tiyatro” anlayışı ile daha

önce kullanılan “dramatizasyon” tekniğine getirdiği yenilikleri görebiliriz. Ancak Türkiye’de çağdaş bir yaklaşımla ele alındığı tarih 1980’lerin başına rastlar. Bu yıllarda sanat eğitimi ve tiyatro alanlarında İnci San ile Tamer Levent’in çalışmaları dikkat çekmektedir. Yapılan çalışmalara bağlı olarak, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitim Ana Bilim Dalı ve 1990’da Çağdaş Drama Derneği’nde, eğitimde yaratıcı drama çalışmaları başlatılmıştır ve eğitim fakültelerinin sınıf öğretmenliği ve okul öncesi öğretmenliği programlarında zorunlu ders olarak yer almıştır (4).

Yaratıcı Dramanın Öğeleri

Drama Lideri: Çalışmaya rehberlik eden kişidir. Bir lider değişime açık, gelişmeye elverişli, esnek bir kişiliğe sahip olmalıdır. Mesleki formasyona sahip, psikoloji, gelişim psikolojisi, tiyatro, müzik, plastik sanatlar, oyun ve tiyatro pedagojisi gibi alanlarda yeterli olmalıdır. Ancak, gözlem becerisi gelişmiş, yaşanan olayları anında analiz eden ve sentezleyen, gruba hakim ve anında yeni çözümler bulabilen bir lider etkin olduğu zaman grup tarafından kabul görür.

Oyun Grubu: Öğrenmeye istekli ve katılım için gönüllü olmalıdır. Bireylerin hepsi farklı deneyimlere ve özelliklere sahiptir. Ortak öğrenme kanalında var olmalıdırlar. Grup dinamiğinin oluşmasında her birey etkin gelişime ve değişime yatkın olmalıdır.

Uzam: Etkin bir kullanım alanıdır. Parke halı v.b., ayakkabının zorunlu şartlar dışında kullanılmadığı, her türlü eyleme ve olası gürültülere olanak sağlayan ve gerektiğinde sergileme şansını elde edebileceğimiz bir mekandır.

Arama Etkinliği: Baştan belirlenen hedefler doğrultusunda, liderin insiyatifinde zaman zaman değişimlerin yaşandığı, grubun etkin rol aldığı, her bir birey için (kimsenin göz ardı edilmediği) var olan bir mekandır (5).

Eğitimde Yaratıcı Dramanın Önemi

- FARKINDALIK KAZANDIRIR,
- Bağımsız düşünmeyi sağlar,
- İşbirliği yapabilme özelliğini geliştirir,
- Sosyal ve psikolojik duyarlılık yaratır,
- Dört temel dil becerisini (konuşma, dinleme, okuma, yazma) geliştirir,
- Sözel olmayan iletişimin öğrenilmesini sağlar,
- Yaratıcılık ve estetik gelişimi sağlar,
- Etik değerlerin gelişmesine olanak sağlar,
- Kendine güven duyma, karar verme becerilerinin gelişmesini sağlar,

- Kaslarını hareket ettiren yeni yöntemleri bulmayı, denemeyi ve bedenini çok yönlü geliştirmeyi sağlar,
- Hata yapma korkusu olmaksızın yeni davranışlar geliştirmeyi sağlar,
- Sanat formlarına duyarlılık göstermeyi sağlar,
- Duygunun sağlıklı ve kontrollü boşalmasına olanak verir,
- Kendini tanımayı sağlar.,
- Kendini ifade etmede güven kazandırır,
- Bilgiye ulaşmaya ve onu kullanmaya istekli duruma getirir (6).

Yaratıcı Dramanın Aşamaları

1. Isınma: Çeşitli yöntemlerle beş duyuyu kullanma, gözlem yetisinin geliştiği, bedensel ve dokunsal alıştırmaların yapıldığı, tanışma, etkileşim kurma, güven ve uyum özelliklerini katılımcıya kazandıran ve oldukça kesin kurallarla belirlenen, grup liderinin yönlendiriciliğinde yapılan çalışmadır.
2. Oynama (Pantomim ve rol oynama): Belirlenmiş kurallar içinde özgürce oyun kurma ve geliştirme çalışmalarından oluşur. Yaratıcılık bu aşamada oldukça önemlidir.
3. Doğaçlama: Saptanan bir tema üzerinden yola çıkılarak, bir hedefe doğru belli aşamalarla yol alınır. Bireyselliğin ve yaratıcılığın ön plana çıktığı çalışmalardır.
4. Oluşumlar: Sürecin nasıl gelişeceği ve nereye varacağı önceden belirsizdir. Süreç, önceden belirlenmiş bir noktadan başlar (2).

Bu aşamaların her birinin sonunda grup üyeleri ile tartışmanın yapılması çalışmalar için oldukça önemlidir (Adıgüzel).

Yaratıcı Dramaya Ait Bazı Kavramlar

- a) Yaratıcılık: Genel olarak yaratıcılık, daha önceden kurulmamış ilişkileri kurabilme, böylece yeni bir düşünce şeması içinde, yeni yaşantılar, deneyimler, yeni düşünceler ve yeni ürünler ortaya koyma durumudur (1).

Graham Wallis’e göre bu süreç dört ana bölümden oluşur:

1. Hazırlık dönemi,
2. Kuluçka dönemi,
3. Aydınlanma dönemi,
4. Gerçekleşme ya da doğrulama dönemi.

- b) Dramatik Oyun: Çocukların çevrelerinde keşfettikleri tüm karakterleri ve hareketleri taklit ettikleri özgür bir ortamda oynanan oyundur. Oyunun süresi belli değildir. Temel olarak öykünmeye (taklit) dayanır. Örneğin; evcilik, doktorculuk yapılandırılmış çocuk

oyunlarıdır. Çocuğun doğal gelişim evrelerinde ortaya çıkar.

- c) Dramatizasyon: Drama gibi bir eylemselleştirme. Rol oynama yöntemi ile iç dramaların görselleştirilmesidir. Bir konu, bir olay ya da durumun roller verilmesi yoluyla hareket, mimik, jest ve seslerle canlandırılmasıdır.
- d) Rol Oynama: Film ya da tiyatro oyunundaki karakterlerin aynı biçimde canlandırılması değildir. Başta öykünme olsa da, ama henüz yaşanmamış roller üstlenerek, yaşamın daha ilerdeki aşamalarına hazırlanmaktadır.
- e) Doğaçlama: Genellikle "anında oluşan" anlamında kullanılsa da, daha çok belirli bir hazırlık sürecini barındıran doğaçlama; büyük ölçüde grup dinamiğinden yararlanılarak oluşturulan rol oynamalar, oyunlar ve süreçlerdir (5).
- f) İletişim: Bilgi üretme, aktarma ve anlamlandırma sürecidir. İletişim, katılanların bilgi / sembol üreterek birbirlerine ilettikleri ve bu iletileri anlamlamaya, yorumlamaya çalıştıkları bir süreçtir (7).

Burada, birbirine geçmiş, fakat aralarında büyük farklılıkların ve benzerliklerin bulunduğu iki kavramı da açıklamak gerekir: Drama ve oyun.

1. Dramada belli eğitsel, sanatsal v.b. hedef ve amaçlar vardır ve bunlar lider ya da öğretmen tarafından belirlenir. Oyunda çoğunlukla belli bir amaç olmayabilir.
2. Drama bir grup yaşantısıdır. Oyun tek başına da oynanabilir.
3. Dramada çok kesin kurallar yoktur. Kurallar esnekler. Katılımcıların kendilerinden bir şeyler katmalarına izin verilir. Ödül veya yanlış yapma söz konusu değildir. Oyunlarda en basitten karmaşığa kadar birtakım kurallar vardır. Kurallara uymayanlar oyun dışında bırakılabilir.
4. Dramanın bir başlangıç ve sonuç bölümü olmayabilir. O anda yaratılır. Ortaya çıkan ürün ilk kez oluşur. Oyunda bir başlangıç ve sonuç vardır. Çoğunlukla bir başarı söz konusudur.
5. Dramada doğru - yanlış, güzel - çirkin v.b. yoktur. Sonuç değil, süreç önemlidir. Oyunlarda çoğunlukla sonuç önemlidir.
6. Dramada bir lider (öğretmen) vardır. Grubun kendini keşfetmesine, geliştirmesine, kendini ortaya koymasına rehberlik eder. Oyunda yönlendirici

yoktur. Bu görevi daha çok oyuncularından biri üstlenir.

7. Eğitimde dramada, hiçbir zaman, bir şeyi olduğu gibi kabul etme, öykünme söz konusu değildir. Çocuk oyunlarında öykünme vardır.
8. Dramada tekrar vardır. Ancak yapısal anlamda farklılaşma yoktur.
9. Dramada estetik kaygı belirgindir. Bunun için sürecin içinde ve sonunda estetik biçimlere ulaşılabilir. Oyunda estetik kaygıdan çok, rahatlama, enerji boşalımı gibi ögeler yer alır.
10. Drama sürecinde gözden geçirme ve tartışma yer alır. Oyunda ise bu ögeler yer almaz.
11. Drama ve oyunun ortak özelliği ise belli kurallar içinde sonsuz özgürlükler içermeleridir (6).

Drama Araç ve Gereçleri

Araç - gereç ve materyaller, dramanın rol oynama, doğaçlama v.b. tekniklerinde konsantrasyon, yani bireyin odaklaşmasını kolaylaştıran bir ortam sağlar. Olması şart değildir, fakat yerinde kullanıldığında yararlı işlev üstlenir ve her türlü araç - gereç drama etkinliğinde kullanılabilir.

Kaynaklar:

- (1) San, İ. (1989). Eğitimde yaratıcı drama. Ö. Adıgüzel, (Ed.), Yaratıcı drama içinde (57-68). Ankara: Naturel Yayıncılık.
- (2) Adıgüzel, Ö. (1994). Eğitimde yeni bir yöntem ve disiplin: Yaratıcı drama. Ö. Adıgüzel, (Ed.), Yaratıcı drama içinde (158-179). Ankara: Naturel Yayıncılık.
- (3) San, İ. (1991). Yaratıcı drama - eğitsel boyutları. Ö. Adıgüzel, (Ed.), Yaratıcı drama içinde (81-90). Ankara: Naturel Yayıncılık.
- (4) Öztürk, A. (2001). Eğitimde - öğretimde yeni bir yaklaşım: Yaratıcı drama. Kurgu Dergisi, (18), 251-259.
- (5) Gülşen Yeğen'in "İlköğretimde Drama" isimli dersinin notlarından yararlanılmıştır.
- (6) Bayram, E., Özgül, E., Kaplan, G., Ünal, H. A., Yapağılı, H., Demir, K. ve diğerleri. (1999). İlköğretimde drama 1 (öğretmen için). Ankara: MEB Yayınları.
- (7) Dökmen, Ü. (2003). İletişim çalışmaları ve empati (23). İstanbul: Sistem Yayıncılık.